

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi

Distr.: General
12 July 2022

Original: English

Türkçe: İHOP Tarafından
gerçekleştirilmiştir.

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi

* Komite tarafından seksen ikinci oturumunda (13 Haziran-1 Temmuz 2022) kabul edilmiştir.

Türkiye'nin sekizinci periyodik raporuna ilişkin nihai gözlemler*

1. Komite, Türkiye'nin sekizinci periyodik raporunu (CEDAW/C/TUR/8) 14 ve 15 Haziran 2022 tarihlerinde gerçekleştirilen 1882. ve 1884. toplantılarında (CEDAW/C/SR.1882 ve CEDAW/C/SR.1884) değerlendirmiştir. Oturum öncesi çalışma grubu tarafından gündeme getirilen konu ve soruların listesi CEDAW/C/TUR/Q/8'de, Türkiye'nin yanıtları ise CEDAW/C/TUR/RQ/8'de yer almaktadır.

A. GİRİŞ

2. Komite, taraf Devlet'in sekizinci periyodik raporunu sunmasını takdirle karşılamaktadır. Komite ayrıca taraf Devlet'in Komite'nin önceki sonuç gözlemlerine ilişkin takip raporunu (CEDAW/C/TUR/CO/7/Add.1) ve sekizinci periyodik rapora ilişkin oturum öncesi çalışma grubu tarafından gündeme getirilen konular ve sorular listesine verdiği yazılı cevapları takdirle karşılamaktadır. Delegasyon tarafından yapılan sözlü sunumu ve diyalog sırasında Komite tarafından sözlü olarak yöneltilen sorulara cevaben sağlanan ilave açıklamaları memnuniyetle karşılar.

3. Komite, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı Derya Yanık başkanlığında Dışişleri Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Cenevre'deki Birleşmiş Milletler Ofisi ve diğer uluslararası kuruluşlar nezdindeki Türkiye Daimi Temsilciliği temsilcilerinden oluşan üst düzey heyetinden dolayı taraf Devleti takdir etmektedir.

B. OLUMLU YÖNLER

4. Komite, Taraf Devlet'in yedinci periyodik raporunun (CEDAW/C/TUR/7) 2016 yılında değerlendirilmesinden bu yana, kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını hızlandırmayı ve toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmeyi amaçlayan kurumsal ve politika çerçevesinin iyileştirilmesinde, aşağıdakilerin kabul edilmesi ve kurulması gibi kaydedilen ilerlemeyi memnuniyetle karşılamaktadır:

- Kadınların eşitliği ve güçlendirilmesine ilişkin hükümler içeren On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023);

-
- b) Türkiye HIV/AIDS Kontrol Programı (2019-2024);
  - c) Kadının Güçlendirilmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023);
  - d) İnsan Hakları Eylem Planı (2021-2023).

5. Komite, bir önceki raporun değerlendirilmesinden bu yana geçen süre zarfında, Taraf Devlet'in Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin iletişim usulüne ilişkin İhtiyari Protokol'ünü 2017 yılında onaylamış olmasını memnuniyetle karşılamaktadır.

C. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ

6. Komite, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine yönelik uluslararası desteği memnuniyetle karşılar ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminin uygulanması sürecinde Sözleşme hükümlerine uygun olarak *de jure* (hukuki) ve *de facto* (fili) toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilmesi çağrısında bulunur. Komite, Hedef 5'in ve 17 Hedefin tamamında eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkelerinin anaakımlaştırılmasının önemini hatırlar. Taraf Devleti, kadınları Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınmasının itici gücü olarak kabul etmeye ve bu doğrultuda ilgili politika ve stratejileri benimsemeye çağırır.

D. PARLAMENTO

7. Komite, Sözleşme'nin tam olarak uygulanmasının sağlanmasında yasama erkinin hayati rolünü vurgulamaktadır (bkz. A/65/38, ikinci bölüm, ek VI). Komite, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni, yetkisi doğrultusunda, şu andan itibaren Sözleşme kapsamındaki bir sonraki periyodik raporun sunulmasına kadar geçecek sürede mevcut sonuç gözlemlerinin uygulanmasına ilişkin gerekli adımları atmaya davet eder.

E. BAŞLICA ENDİŞE ALANLARI VE TAVSİYELER

Genel bağlam

8. Komite, 2016 yılında Hükümete karşı gerçekleştirilen darbe girişiminin ardından ilan edilen ve 18 Temmuz 2018 tarihinde prensipte sona eren iki yıllık olağanüstü hal süresince taraf Devlet tarafından alınan tedbirlere ilişkin derin endişelerini ifade etmektedir. Komite, Hükümetin çeşitli baskıcı terörle mücadele tedbirlerinin taraf Devlette kadınların insan hakları ve hukukun üstünlüğü üzerindeki etkisinden özellikle endişe duymaktadır. Komite ayrıca, olağanüstü hal sırasında taraf Devlet tarafından alınan ve aralarında devlet memurları, hâkimler, askeri personel ve akademisyenlerin de bulunduğu binlerce kadının işlerinden çıkarılmasına yol açan bazı tedbirlerden de endişe duymaktadır. Son olarak Komite, bu tedbirlerin bugün taraf Devlet'te kadınların insan hakları ve hukukun üstünlüğü üzerinde güçlü bir olumsuz etkiye sahip olmaya devam ettiğini endişeyle not etmektedir.

9. Komite, daha önceki tavsiyelerini hatırlatarak (CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 8), taraf Devleti insan haklarına, hukukun üstünlüğüne, yargının bağımsızlığına ve ifade özgürlüğüne saygıya olan bağlılığını sürdürmeye çağırmaktadır. Taraf Devlet'i kadınların insan haklarına saygı göstermeye, korumaya ve yerine getirmeye ve insan hakları güvenceleri de dahil olmak üzere anayasal düzeni korumaya çağırır. Komite ayrıca, Güvenlik Konseyi'nin 1325 (2000) ve 1820 (2008) sayılı kararlarında ve Komite'nin çatışmaların önlenmesi, çatışma ve çatışma sonrası durumlarda kadınlara ilişkin 30 (2013) sayılı genel tavsiyesinde yeniden teyit ettiği üzere ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin demokratik ve barışçıl düzenin bir koşulu olduğunu akılda tutarak, taraf Devleti Sözleşme'yi barış, güvenlik ve sürdürülebilir kalkınma için önemli bir çerçeve olarak tam anlamıyla uygulamaya çağırır.

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nden çekilme

10. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin 23 Mart 2021 tarihli açıklamasına ve Komite'nin 1 Temmuz 2021 tarihli taraf Devletin Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nden (İstanbul Sözleşmesi) çekilmesine ilişkin açıklamasına atıfta bulunan Komite, 20 Mart 2021 tarihinde Avrupa Konseyi'ne bildirimde bulunan taraf Devletin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararından duyduğu derin üzüntü ve endişeyi yinelemektedir. Ayrıca, İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararının parlamentoda tartışılmadan ve bildirildiğine göre kadın grupları ve kadın insan hakları savunucuları da dahil olmak üzere sivil toplumla daha geniş bir istişare yapılmadan alınmış olmasından üzüntü duymaktadır. Komite, taraf Devlet'in İstanbul Sözleşmesi'ni feshetmesinin kadınların insan haklarının koruma kapsamını daraltan geriye dönük bir tedbir teşkil ettiğini ve taraf Devlet'in Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi kapsamındaki kadınlar ve kız çocukları için en yüksek insan hakları standartlarını koruma konusundaki özen yükümlülükleriyle tutarsız olduğunu değerlendirmektedir.

11. Komite, 1993 tarihli Viyana Deklarasyonu ve Eylem Programı'nda yer alan ve Sözleşme'de temel alınan insan haklarının bölünmezliği ve evrenselliği ilkesini hatırlatarak, taraf Devleti, kadınlara ve kız çocuklarına yönelik korumaları daha da zayıflatan, onları kazanılmış haklardan mahrum bırakan ve uluslararası insan hakları hukukunun yukarıda belirtilen standart ve ilkelerine aykırı olan İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararını yeniden gözden geçirmeye davet eder.

Pandemi ve toparlanma çabaları bağlamında kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği

12. Komite, koronavirüs hastalığı (COVID-19) salgınıyla ilgili toplumsal cinsiyete duyarlı toparlanma stratejilerinin uygulanması için taraf Devlet tarafından alınan tedbirleri ve salgının kadınlar ve kız çocukları üzerindeki olumsuz ekonomik ve sosyal etkilerini hafifletmeyi hedefleyen tedbirleri not etmektedir. Bununla birlikte Komite, taraf Devlet'te aile içi şiddet de dâhil olmak üzere kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin yaygınlığı, salgın nedeniyle eğitim kurumlarının küresel çapta en uzun süre kapalı kalması ve yoksulluğun kadınsılaşması nedeniyle çoklu ve kesişen ayrımcılık biçimleriyle karşı karşıya kalan ve salgın sırasında durumları daha da kötüleşen dezavantajlı ve marjinal gruplara mensup kadın ve kız çocuklarının orantısız bir şekilde etkilenmesinden endişe duymaktadır.

13. Komite, 22 Nisan 2020 tarihinde yayınladığı COVID-19 salgını bağlamında taraf Devletlerin Sözleşme'den doğan yükümlülüklerine ilişkin kılavuz notu doğrultusunda, taraf Devlete aşağıdaki tavsiyelerde bulunmaktadır:

- a) 2030 Gündemine uygun olarak, işsiz kadınlara, yoksulluk içinde yaşayan kadınlara, etnik ve ulusal azınlık gruplarına mensup kadınlara, insani yardım ortamlarındaki kadınlara, yaşlı kadınlara, engelli kadınlara ve göçmen, mülteci ve sığınmacı kadınlara özel önem vererek, kadınları COVID-19 toparlanma stratejilerinin merkezine yerleştirerek kadınlar ve erkekler arasında uzun süredir devam eden eşitsizlikleri gidermek için tedbirler uygulamak;
- b) Acil durum önlemleri de dahil olmak üzere tüm COVID-19 toparlanma çabalarının kadınlar ve kız çocuklarına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti etkili bir şekilde önlemeyi amaçlamasını, toparlanma çabaları, ekonomik güçlendirme ve hizmet sunumu bağlamında kadınların ve kız çocuklarının siyasi ve kamusal hayata ve karar alma süreçlerine eşit katılımını sağlamayı ve bu stratejilerin, salgının sosyoekonomik etkilerini hafifletmeyi amaçlayan ücretsiz bakım rolleri için mali destek de dahil olmak üzere teşvik paketlerinden

---

kadınların ve kız çocuklarının erkeklerle ve erkek çocuklarla eşit şekilde yararlanmasını sağlayacak şekilde tasarlanmasını sağlamak için stratejilerini gözden geçirmelidir.

Sözleşme'nin, İhtiyari Protokol'ün ve Komite'nin genel tavsiyelerinin görünürlüğü

14. Komite, taraf Devlet'in Sözleşme'nin uygulanması konusunda yeniden teyit ettiği katılım ve işbirliğini memnuniyetle karşılamaktadır. Taraf Devlet'in Sözleşme'nin görünürlüğüne artırma çabalarını ve Anayasa'nın 90. maddesine göre, taraf Devlet tarafından onaylanan uluslararası anlaşmaların ulusal hukukun ayrılmaz bir parçasını oluşturduğunu ve Sözleşme'de yer alan hakların ihlaline karşı vatandaşlar tarafından Anayasa Mahkemesi'ne başvurulabileceğini not eder. Bununla birlikte, özellikle kırsal kesimdeki kadınlar, etnik ve ulusal azınlıklara mensup kadınlar, göçmen, mülteci ve sığınmacı kadınlar ve engelli kadınlar olmak üzere kadınların Sözleşme kapsamındaki haklarından ve bu hakları talep etmek için mevcut hukuk yollarından genellikle haberdar olmadıklarından endişe duymaktadır.

15. Komite, önceki tavsiyelerini hatırlatarak (CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 17), taraf Devlete aşağıdaki tavsiyelerde bulunmaktadır:

- a) Sözleşme'yi, Komite'nin sonuç gözlemlerini, İhtiyari Protokol kapsamındaki içtihadını ve genel tavsiyelerini yaygınlaştırmalı ve daha görünür kılmalıdır;
- b) Mevcut sonuç gözlemlerinin uygulanması için kapsamlı bir mekanizma kurmayı düşünmeli ve raporlama ve takip için ulusal bir mekanizmanın dört temel kapasitesi olan katılım, koordinasyon, danışma ve bilgi yönetimini dikkate alarak kadın haklarını ve toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen sivil toplum kuruluşlarını mekanizmanın çalışmalarına dahil etmelidir;
- c) Kadınların Sözleşme kapsamındaki hakları ve bu hakların ihlal edildiğini iddia edebilecekleri hukuki yollar konusunda farkındalıklarını arttırmak ve Sözleşme, Komite'nin İhtiyari Protokol kapsamındaki içtihadı ve genel tavsiyeleri hakkındaki bilgilerin tüm kadınlar için erişilebilir olmasını sağlamak;
- d) Hükümet yetkilileri, hakimler, savcılar, polis memurları ve diğer kolluk kuvvetleri ile avukatlar için Sözleşme konusunda sistematik kapasite geliştirme sağlamak.

Anayasal ve yasal çerçeve ve ayrımcı yasalar

16. Komite, cinsiyete dayalı olanlar da dahil olmak üzere ayrımcılık yapmama ilkesinin Anayasa'da yer aldığını not etmektedir. Ancak, başta Kürt kadınlar, mülteci ve sığınmacı kadınlar ve engelli kadınlar olmak üzere, taraf Devlet'teki dezavantajlı ve marjinalleştirilmiş kadın gruplarına yönelik ayrımcılığın kesişen biçimlerinden endişe duymaya devam etmektedir.

17. Komite, taraf Devlete aşağıdaki tavsiyelerde bulunmaktadır:

- a) Sözleşme'nin 1. maddesine uygun olarak, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı yasaklayan ve kamusal ve özel alanda doğrudan ve dolaylı ayrımcılığın yanı sıra ayrımcılığın kesişen biçimlerini de kapsayan mevzuatın kabul edilmesi;
- b) Cinsiyete dayalı ayrımcılığın anayasal olarak yasaklanmasının etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamalıdır;
- c) Cinsiyet, yaş, milliyet, etnik köken, engellilik ve sosyoekonomik statüye göre ayrıştırılmış ayrımcılıkla ilgili veri toplamak için kapsamlı bir sistem geliştirmelidir.

Kadınların adalete erişimi

18. Komite, 2017 yılında kabul edilen anayasa değişikliklerinin taraf Devletin yargısı üzerinde yarattığı olumsuz etkiden ve yargının bağımsız bir şekilde görevini yerine getirme kabiliyetini daha

---

da zayıflatmasından endişe duymaktadır. Komite ayrıca, hem Anayasa Mahkemesi'nin hem de yargının kendi kendini yönetmesini sağlamaktan sorumlu organ olan Hâkimler ve Savcılar Kurulu'nun yapısındaki değişikliklerin, yargıyı yürütmenin yakın denetimi altında konumlandırarak yargının bağımsızlığını ciddi şekilde zayıflatmasından endişe duymaktadır. Komite, hâkim ve savcı adaylarının seçimine ilişkin usul ve koşulların 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu'nun 8. ve 9. maddelerinde açıkça düzenlendiğine dair heyet tarafından sağlanan bilgiyi not etmektedir. Bununla birlikte, endişe duymaktadır:

- a) Olağanüstü hal döneminde aktif hâkim ve savcılarının yaklaşık yüzde 20'sinin "terörle bağlantılı" oldukları gerekçesiyle ihraç edilmeleri ve taraf Devlet'in, darbe girişiminin ardından ihraç edilen, aralarında kadınların da bulunduğu hâkimleri, haklarındaki suçlamalardan beraat etmelerine rağmen görevlerine iade etmemesi;
- b) Bu ihraçların görevdeki hakim ve savcılar arasında yarattığı misilleme korkusu iklimi hakkında;
- c) İhraç edilen hakim ve savcılarının yerlerine, olağanüstü hal tedbirleri nedeniyle ortaya çıkan yüksek sayıdaki ek davalar nedeniyle daha da artan ve zaten ağır olan dava yüküyle karşı karşıya olan, genellikle deneyimsiz hakim ve savcılarının getirildiği bildirilmiştir;
- d) Hakimlerin seçimi ve atanması için objektif, liyakate dayalı, önceden belirlenmiş ve yeknesak kriterlerin bulunmadığı bildirilmiştir;
- e) 2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanunu'nun engelli kadınların hakim ve savcı olarak işe alınmasını engellemesi hakkında;
- f) Kadın başvurucular tarafından açılan davalar da dahil olmak üzere, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının taraf Devlet tarafından açıkça reddedilmesi ve uygulanmaması hakkında.

19. Komite, kadınların adalete erişimine ilişkin 33 (2015) sayılı genel tavsiyesini hatırlatarak, taraf Devlete aşağıdaki tavsiyelerde bulunur

- a) Hükümete karşı darbe girişiminin ardından görevden alınan ve haklarındaki suçlamalardan beraat eden kadın hakimler de dahil olmak üzere tüm hakimleri gecikmeksizin görevlerine iade etmeli ve kendilerine uygun tazminatı sağlamalıdır;
- b) Kadın hakim ve savcılara karşı işlenen tüm taciz, yıldırma ve misilleme eylemlerinin soruşturulmasını ve kovuşturulmasını hızlandırmalı, mağdurlara telafi ve tazminat sağlamalı ve bu tür olaylara ilişkin toplumsal cinsiyete duyarlı göstergeler, ayrıştırılmış veriler ve kamuya açık istatistikler içeren özel bir kayıt oluşturmalıdır;
- c) Yargı mensuplarına, savcılara, polise ve diğer kolluk kuvvetlerine, adalet, hukuk ve düzen sektörü tarafından geliştirilen kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle ilgili eğitim kılavuzunu sistematik olarak kullanmak da dahil olmak üzere, toplumsal cinsiyete duyarlı adalet yönetimi konusunda kapasite geliştirme sağlamak;
- d) Hakimlerin seçimi ve atanması için şeffaf, kapsayıcı ve liyakate dayalı bir seçim süreci benimsemeli ve seçim ve atama sürecinde gerçek veya algılanan çıkar çatışmalarına karşı güvenceler sağlamalıdır;
- e) Hakimler ve Savcılar Kanunu'nu (2802 sayılı Kanun) değiştirmeli ve engelli kadınların hakim, tanık, şikayetçi ve davalı olarak da dahil olmak üzere adalet sistemine etkin katılımını sağlayacak ve kolaylaştıracak yasal tedbirler almalıdır.

20. Komite, kadınların adalete erişiminin önünde süregelen engellerden endişe duymaya devam etmektedir:

- a) Pek çok kadın ve kız çocuğu arasında hukuki okuryazarlığın olmaması;
- b) Adli yardımın kapsamının hem ekonomik hem de maddi olarak sınırlı olması, bunun sonucunda asgari ücretle çalışan kadınların adli yardıma uygun olmaması, uygunluğun

---

kanıtlanmasına ilişkin prosedürün ağır olması ve başta Kürt kadınlar, diğer azınlıklara mensup kadınlar ve mülteci kadınlar olmak üzere adalet arayan kadınların karşılaştığı dil engelleri;

- c) Kolluk kuvvetleri ve hukuk uygulayıcılarının kadın hakları konusunda sınırlı bilgiye sahip olması.

21. Komite, önceki tavsiyelerini hatırlatarak (CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 23), taraf Devlete aşağıdaki tavsiyelerde bulunmaktadır:

- a) Kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin, hukuk okuryazarlığı programları da dahil olmak üzere, eğitimin her seviyesindeki müfredata entegre edilmesine özel önem vererek ve kadınların adalete erişiminin hayati rolünü vurgulayarak, kadınların ve kız çocuklarının hakları ve bu hakları kullanma yolları konusundaki farkındalıklarını arttırmak;
- b) Örneğin kırsal ve uzak bölgelerde adli yardım kliniklerinin kurulması yoluyla, asgari ücretle çalışanlar da dahil olmak üzere yeterli imkana sahip olmayan kadınlara Kürtçe ve Arapça dillerinde ücretsiz adli yardım ve tercümanlık sağlanmasının temin edilmesi ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ile ortaklaşa olarak Türkiye Barolar Birliği tarafından adli yardım sağlanmasına yönelik projenin genişletilmesi;
- c) Toplumsal cinsiyet önyargılarını ve kalıp yargıları ortadan kaldırmak ve adalet sistemine toplumsal cinsiyet perspektifini dahil etmek için yargıya yönelik kapasite geliştirme ve farkındalık artırma programlarını güçlendirmek.

Ulusal insan hakları kurumu

22. Komite, 6701 sayılı Kanun ile İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun kurulmasını memnuniyetle karşılamaktadır. Bununla birlikte, İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun mevcut durumu ve üyelerinin atanmasının tarafsız olup olmadığı ve kuruma yeterli insan ve mali kaynak tahsis edilip edilmediği konusunda endişeleri devam etmektedir.

23. Evrensel periyodik gözden geçirme sırasında verilen taahhütler doğrultusunda (A/HRC/44/14/Add.1, para. 45.31) Komite, taraf Devlete, insan haklarının geliştirilmesi ve korunması için ulusal kurumların statüsüne ilişkin ilkelere (Paris İlkeleri) uygun olarak İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun tam bağımsızlığını sağlamasını ve kadın hakları ihlalleri de dahil olmak üzere insan hakları ihlallerini soruşturma ve raporlama kapasitesini güçlendirmesini ve Komite de dahil olmak üzere Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmalarıyla aktif bir şekilde ilişki kurmasını tavsiye etmektedir.

Ayrımcı stereotipler ve zararlı uygulamalar

24. Komite, kadınların anne ve eş olarak geleneksel rolünü aşırı vurgulayan, böylece kadınların sosyal statüsünü, özerkliğini, eğitim fırsatlarını ve mesleki kariyerlerini baltalayan ve aynı zamanda kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin altında yatan bir neden teşkil eden köklü ayrımcı kalıp yargıların ve taraf Devletin aile ve toplumdaki kadın ve erkeklerin rol ve sorumluluklarına ilişkin resmi beyanlarının devam etmesinden endişe duymaya devam etmektedir. Devlet makamlarında ve toplumda ataerkil tutumların devam ettiğini ve toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesinin yerini giderek muğlak bir şekilde tanımlanan "toplumsal cinsiyet adaleti" kavramının aldığını endişeyle not eder.

25. Komite, daha önceki tavsiyelerini hatırlatarak (CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 29), taraf Devletin kadınlara karşı ayrımcılık yapan ataerkil tutumları ve klişeleri ortadan kaldırmayı amaçlayan, kadın haklarına ve güçlendirilmesine dayalı kapsamlı bir strateji benimsemesini tavsiye eder. Bu strateji, sivil toplumla işbirliği içinde, ayrımcı kalıp yargıların kadınların insan haklarından yararlanmaları

üzerindeki olumsuz etkileri konusunda halkı eğitmek ve farkındalığı artırmak için her düzeyde çabaları içermelidir.

26. Komite aşağıdaki hususlardan endişe duymaya devam etmektedir:

- a) Özellikle kırsal ve uzak bölgelerde, kan davalarını çözmek için kızların gelin olarak verilmesi uygulamasının devam etmesi ve bazı bölgelerde "başlık parası" ödenmeye devam edilmesi;
- b) Özellikle yoksun kırsal bölgelerde çocuk evliliklerinin önemli sayıda olması, toplumda yaygın olarak kabul görmesi ve Taraf Devlet'in bunları önlemek ve faileri cezalandırmak için yeterli çaba göstermemesi.

27. Komite, önceki tavsiyelerini (CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 31) hatırlatarak ve Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin 31 sayılı ortak genel tavsiyesine/Çocuk Hakları Komitesi'nin zararlı uygulamalarla ilgili 18 sayılı genel yorumuna (2019) dikkat çekerek, taraf Devlete aşağıdaki tavsiyelerde bulunur

- a) Anlaşmazlıkların çözümü amacıyla kadınların ve kız çocuklarının her türlü satışının veya takasının suç olarak kabul edilmesini, soruşturulmasını ve kovuşturulmasını ve failerin yeterli şekilde cezalandırılmasını sağlamalıdır;
- b) Çocuk yaşta evliliğin yasaklanmasını etkin bir şekilde uygulamalı ve çocuk yaşta evliliğin kız çocuklarının sağlığı ve gelişimi üzerindeki zararlı etkileri konusunda farkındalık yaratma çabalarını güçlendirmelidir.

Kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet

28. Komite, Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Dördüncü Ulusal Eylem Planının (2021-2025) kabul edilmesini memnuniyetle karşılamaktadır. Komite ayrıca, kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddetle mücadelede yasal çerçeveyi güçlendirmek için taraf Devlet tarafından kabul edilen önemli yasal reformları ve 6284/2012 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un şiddetin önlenmesi ve mağdurların korunması için önemli bir çerçeve sağladığını not etmektedir. Bununla birlikte Komite, mevcut mevzuatın hem kapsamı hem de uygulanmasına ilişkin boşlukların halen mevcut olduğunu kaygıyla not etmektedir. Bu bağlamda Komite, taraf Devletin dikkatini Anayasa Mahkemesi'nin 2017/32972 sayılı davaya ilişkin 2021 tarihli kararına çekmektedir; bu kararda Mahkeme, Devlet görevlilerinin, savcılarının ve hakimlerin, eski kocası tarafından öldürülmeden önce yetkililere birden fazla şikayette bulunan bir kadını korumak için gerekli adımları atmadıklarını tespit etmiştir. Komite ayrıca, Türk mevzuatının aile içi şiddeti özel olarak suç saymamasından ve failerin kovuşturulması veya cezalandırılmasına ilişkin herhangi bir hüküm içermemesinden endişe duymaya devam etmektedir. Komite, taraf Devlet'te cinsel şiddet de dahil olmak üzere kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı sistematik ve yaygın şiddetin devam etmesinden duyduğu endişeyi yinelemektedir:

- a) Taraf Devlet'te 2010-2020 yılları arasında en az 3.175 kadın cinayeti rapor edilmiştir ve 2021 yılında 300'den fazla kadın, çoğunlukla yakın veya eski yakın partnerleri veya kocaları ya da aile üyeleri tarafından öldürülmüştür;
- b) Kadına yönelik şiddete ilişkin resmi veriler, 2016 ile 2021 yılları arasında öldürülen kadın vakalarının yüzde 8,5'inde kadının öldüğü sırada geçerli olan bir koruma kararı aldığını göstermektedir. Bu oran 2021 yılında yüzde 12'ye yükselmiştir;
- c) Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, mağdurların damgalanması, misilleme korkusu, faile ekonomik bağımlılık, hukuki bilgisizlik, dil engeli ve/veya kolluk kuvvetlerine güven eksikliği nedeniyle önemli ölçüde eksik bildirilmektedir;
- d) Şiddet içeren ilişkilerden kaçmak isteyen kadınlar için yetersiz yardım ve çözüm yolları mevcuttur; bu durum, diğer hususların yanı sıra, Taraf Devlet genelinde sığınma evlerinin sayısının yetersizliği ve sığınma evlerindeki kadınlar için uygun olmayan koşulların yanı sıra,

---

mağdurların şiddet uygulayan partnerlerine geri gönderilmesi veya çocuklarından ayrılmaya zorlanması gibi uygulamalara da yansımaktadır;

- e) Lezbiyen, biseksüel ve trans kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve ayrımcılık devam etmektedir. Bu şiddet, lezbiyen, biseksüel ve trans kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve cinayetler de dahil olmak üzere nefret suçlarının faillerine yönelik yaygın cezasızlık ve lezbiyen, biseksüel ve trans kadın cinayetlerine ilişkin davalarda Ceza Kanunu'nun "haksız tahrik" ile ilgili 29. maddesinin hafifletici sebep olarak uygulanması nedeniyle daha da kötüleşmektedir.

29. Komite, önceki tavsiyelerini hatırlatarak (CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 33) ve kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddete ilişkin 35 (2017) sayılı genel tavsiyesi, 19 sayılı genel tavsiyenin güncellenmesi ve kamusal ve özel alanda tüm kadınlara ve kız çocuklarına yönelik her türlü şiddetin ortadan kaldırılmasına ilişkin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 5.2 doğrultusunda, taraf Devlete kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti suç sayan yasaların uygulanmasını izleme mekanizmalarını geliştirmesini tavsiye etmektedir. Ayrıca taraf Devlete şu tavsiyelerde bulunur

- a) Aile içi şiddet ve kadın cinayetlerinin özel olarak suç sayılması için gerekli yasal değişikliklerin yapılması;
- b) Koruma kararlarını sıkı bir şekilde uygulamak ve izlemek ve uyulmamasını cezalandırmak ve kolluk kuvvetleri ve yargı personelinin şikayetleri kaydetmemek ve koruma kararlarını vermemek ve uygulamamaktan dolayı soruşturmak ve sorumlu tutmak;
- c) Kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin suç niteliği konusunda kadın örgütlerinin ve kadın insan hakları savunucularının aktif katılımıyla eğitim ve medya kampanyaları da dahil olmak üzere kadınlar ve erkekler arasında farkındalık yaratarak kadınlara ve kız çocuklarına yönelik aile içi şiddetin bildirilmesini teşvik etmeli ve toplumsal kabulüne meydan okumalı ve kadınları toplumsal cinsiyete dayalı şiddet olaylarını bildirdikleri için damgalanmaktan ve misillemeden korumalıdır;
- d) Aile içi ve cinsel şiddet mağdurları için haftanın yedi günü 24 saat hizmet veren çok dilli özel bir yardım hattının mevcut olmasını sağlamalı ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağduru kadınlar ve kız çocukları için özel ihtiyaçları göz önünde bulundurarak uzmanlaşmış, kapsayıcı ve erişilebilir sığınma evleri ağını genişletmeli ve evlerine güvenli bir şekilde dönemeyen kadınlara özerk bir şekilde yaşamaları için yardım sağlamalıdır; bu yardım psikososyal destek, gelir getirici faaliyetlerde bulunmalarını sağlayacak mesleki eğitim ve güvenliklerini sağlamak için gerekli olması halinde kimlik değişikliği içerebilir;
- e) Kadına yönelik şiddetle ilgili 19 (1992) sayılı ve Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamında taraf Devletlerin temel yükümlülükleriyle ilgili 28 (2010) sayılı genel tavsiyeleri doğrultusunda, lezbiyen, biseksüel ve trans kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet faillerinin Ceza Kanunu'nun 29. maddesinde öngörülen hafifletici sebeplerden yararlanmamasını sağlayarak lezbiyen, biseksüel ve trans kadınları ayrımcılık ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten korumak için gereken özeni göstermelidir;
- f) Aile içi ve cinsel şiddet de dahil olmak üzere kadınlara ve kız çocuklarına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele politikalarını ve stratejilerini daha iyi bilgilendirmek için yaş, cinsiyet, mağdur ile fail arasındaki ilişki ve engellilik gibi diğer sosyodemografik özelliklere göre ayrıştırılmış kapsamlı veriler toplayın.

(Sözde "namus" adına işlenen cinayetler ve intihara zorlamalar

30. Komite, sözde "namus" adına işlenen cinayetler de dahil olmak üzere suçların sürekliliğinden ve taraf Devlet'teki nispeten yüksek sayıdaki zorla intiharlar veya örtülü kadın cinayetlerinden endişe duymaktadır. Taraf Devlet'in, sözde "namus suçları"nın suç niteliği ve yanıltıcı kavramı konusunda kamuoyunu bilinçlendirmeye yönelik sınırlı çabalarını kaygıyla not eder. Taraf Devlet'in bir önceki

---

diyalog sırasında verdiği, "haksız tahrik" durumunda hafifletici sebepler öngören Ceza Kanunu'nun 29. maddesinin sözde "namus" adına işlenen cinayetlere uygulanmadığı bilgisini not eder. Ancak Komite, 29. maddenin uygulanmasını açıkça yasaklayan hükmün sadece "töre" adına işlenen cinayetlere yönelik olduğu ve dolayısıyla sözde "namus" adına işlenen cinayetleri her zaman kapsamayabileceği göz önüne alındığında, bunun yeterli bir yasal güvence teşkil etmediğinden endişe duymaya devam etmektedir.

31. Komite, Taraf Devlet'in sözde "namus" adına işlenen tüm suçların kovuşturulması ve yeterli şekilde cezalandırılması için çabalarını güçlendirmesi ve aşağıdaki hususları yerine getirmesi yönündeki önceki tavsiyelerini (CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 35) yineler

- a) Ceza Kanunu'nu, sözde "namus" adına işlenen suçları Kanun'un 29. maddesinin uygulanmasından açıkça hariç tutmak amacıyla değiştirmelidir;
- b) İntiharların, kazaların ve diğer şiddet içeren kadın ve kız çocuğu ölümlerinin, diğerlerinin yanı sıra, tıbbi ve/veya psikolojik otopsi gibi adli kanıtlar kullanılarak etkin bir şekilde soruşturulmasını sağlamalıdır;
- c) Savcıların ve hakimlerin Ceza Kanunu'nun 84. maddesini sıkı bir şekilde uygulamalarını sağlamalıdır; bu maddeye göre, başka bir kişiyi intihara teşvik eden veya cesaretlendiren veya mevcut bir intihar kararını güçlendiren veya herhangi bir şekilde bir kişinin intihar eylemini gerçekleştirmesine yardımcı olan herhangi bir kişi iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasına çarptırılacaktır;
- d) Ataerkil tutumlara dayanan ve kadınları kontrol etmeye ve kişisel özerkliklerini kısıtlamaya hizmet eden ve Sözleşme ile bağdaşmayan, bir erkeğın veya ailenin şeref ve saygınlığının, kadınların kendileriyle ilgili davranışları veya varsayılan davranışları ile özünde ilişkili olduğu kavramını ortadan kaldırmalıdır.

Kadınlar ve barış ve güvenlik

32. Komite, taraf Devlet ile Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği de dahil olmak üzere diğer Devletler ve uluslararası kuruluşlar tarafından terör örgütü olarak kabul edilen Kürdistan İşçi Partisi (PKK) ve taraf Devletin güneydoğusundaki bağlı gençlik gruplarına karşı yürütölen terörlü mücadele operasyonları kapsamında, aralarında çok sayıda kadının da bulunduğu, çoğunluğu Kürt olan çok sayıda sivilin Türk güvenlik güçleri tarafından öldüröldüğünün veya cinsel şiddet de dahil olmak üzere şiddete maruz bırakıldığının bildirilmesinden duyduğu endişeyi yineler. Komite'ye sunulan bilgilere göre, Türk güvenlik güçleri ile PKK arasında devam eden çatışma, Temmuz 2015'te sona eren iki buçuk yıllık ateşkesten bu yana 5.850'den fazla cana mal olmuştur. Taraf Devlet ve Kuzey Irak'ta 2021 yılında aylık ortalama 209 olay meydana gelmiştir. Komite, terörlü mücadele tedbirleri bağlamı da dâhil olmak üzere, insan haklarının her zaman korunması gerektiğini hatırlatır. Komite özellikle aşağıdaki hususlardan endişe duymaya devam etmektedir:

- a) Kürt kadınlarının cinsel şiddet, taciz ve tehditlere maruz kaldığına dair belgelenmiş iddialar;
- b) Evlerinden tahliye edilen çok sayıda kişi, ki bunların arasında çoğu zaman kesişen ayrımcılık biçimlerine maruz kalan ve sokakta uyumaya zorlandıklarında cinsel ve diğer toplumsal cinsiyete dayalı şiddet biçimlerine ilişkin ek risklere maruz kalan çok sayıda kadın da bulunmaktadır;
- c) Kadınlar ve barış ve güvenlik hakkındaki 1325 (2000) sayılı Güvenlik Konseyi kararının uygulanmasına yönelik ulusal eylem planı taslağının kabul edilmesindeki gecikme.

33. Komite, Sözleşme'nin 2. maddesi uyarınca ve 19, 28 ve 30 sayılı genel tavsiyelerini dikkate alarak, taraf Devlet'e yönelik daha önceki tavsiyelerini (CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 37) yineler:

-
- a) Farklı gruplarla yürütülen iç ve dış askeri operasyonlar çerçevesinde barışa yönelik mümkün olan tüm adımları atmalı ve kadınların ve örgütlerinin tüm barış görüşmelerine ve yeniden inşa ve imar çabalarına dahil edilmesini sağlamalıdır;
  - b) Kürt kadın ve kız çocuklarına yönelik olanlar da dahil olmak üzere, Türk güvenlik ve savunma güçleri ile diğer silahlı gruplar tarafından işlenen tüm cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet eylemlerini soruşturmalı, kovuşturmalı ve uygun şekilde cezalandırmalıdır;
  - c) Bu amaçla, bu tür ihlallere ilişkin etkili, tarafsız ve şeffaf soruşturmalar yürütmek üzere uluslararası destekle bağımsız ve tarafsız bir soruşturma mekanizması kurulmalıdır;
  - d) Taraf Devlet'te silahlı çatışma ve terörle mücadele tedbirleri bağlamında işlenen insan hakları ihlallerinin mağduru olan kadın ve kız çocuklarına yeterli tazminat ve rehabilitasyonun yanı sıra, hesap verebilirliğin sağlanması ve kadınlara yönelik cinsel ve diğer toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağdurlarına tıbbi, psikolojik ve diğer desteklerin sağlanması için acil adımlar atmalıdır;
  - e) Ülke içinde yerinden edilmiş kadınların ve kız çocuklarının eğitim, sağlık ve barınma hizmetlerine erişimini iyileştirmek ve evlerine dönebilmelerini ve evlerinin uygun barınma koşullarına kavuşturulmasını hızla sağlamak.

34. Komite ayrıca taraf Devlet'e, kadın örgütlerinin temsilcileriyle işbirliği içinde, Güvenlik Konseyi'nin 1325 (2000) sayılı kararının uygulanmasına yönelik ulusal eylem planı taslağının sonuçlandırılması ve kabul edilmesi için net bir zaman çerçevesi belirlemesi ve Konsey'in kadın, barış ve güvenlik gündeminin tamamını dikkate almasını sağlaması ve gecikmeden uygulaması çağrısında bulunur.

Fuhuş ticareti ve sömürüsü

35. Komite, uluslararası işbirliği ve farkındalık yaratma girişimleri de dahil olmak üzere, taraf Devlet'in kadın ve kız çocuklarının ticaretini önleme ve bunlarla mücadele etme çabalarını memnuniyetle karşılamaktadır. Ancak Komite aşağıdaki hususları kaygıyla not etmektedir:

- a) Taraf Devlet'in, kadın ve kız çocuklarının ticareti için bir kaynak, transit ve hedef ülke olmaya devam etmesine rağmen, kapsamlı bir insan ticareti karşıtı mevzuatı henüz kabul etmemiş olması ve insani yardım ortamları da dahil olmak üzere, insan ticaretinin boyutu ve temel nedenleri hakkında istatistiksel veri eksikliği;
- b) Göçmen, mülteci ve sığınmacı kadınların cinsel veya işgücü sömürüsü amacıyla insan ticareti mağduru olma riskinin yüksek olması;
- c) İnsan ticareti vakalarının eksik bildirilmesi ve düşük mahkumiyet oranları;
- d) Kız çocuklarının fuhuş ve ev hizmetçiliğinde sömürülmesinin yüksek yaygınlığı;
- e) Fuhuş yapan kadınlar da dahil olmak üzere insan ticareti mağdurlarının göçmenlik yasasının ihlali gibi idari suçlar nedeniyle tutuklandıkları, gözaltına alındıkları ve sınır dışı edildiklerine dair raporlar;
- f) İnsan ticareti mağdurları için devlet tarafından işletilen sadece iki sığınma evi olması ve sivil toplum kuruluşları tarafından işletilen birkaç sığınma evinin finansman yetersizliği nedeniyle 2016 yılında kapatılmış olması.

36. Komite, küresel göç bağlamında kadın ve kız çocuklarının ticaretine ilişkin 38 (2020) sayılı genel tavsiyesi ışığında ve önceki tavsiyelerini hatırlatarak (CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 40), taraf Devlete aşağıdaki tavsiyelerde bulunur

- a) Kapsamlı bir insan ticareti karşıtı mevzuatın kabul edilmesi ve insan ticaretine ilişkin verilerin cinsiyet, yaş, uyruk, etnik köken, engellilik ve sosyoekonomik duruma göre ayrıştırılarak sistematik bir şekilde toplanması;

-
- b) Kolluk kuvvetleri ve sınır görevlilerinin insan ticareti mağdurlarını tespit etme ve uygun hizmetlere yönlendirme becerilerini artırmak için eğitim ve kapasite geliştirme çabalarını geliştirmek;
  - c) İnsan tacirlerinin ve suç ortağı Devlet görevlilerinin kovuşturulmasını ve yeterli şekilde cezalandırılmasını sağlamalı ve bir sonraki periyodik raporunda insan ticareti davalarındaki kovuşturma ve mahkumiyet oranları hakkında bilgi vermelidir;
  - d) Kadınların ve kız çocuklarının fuhuş ve ev hizmetçiliği yoluyla sömürülmesiyle mücadele ve failerin kovuşturulup cezalandırılmasına devam etmeli, ticari seks talebini ele alıp azaltmalı ve fuhuştan ayrılmak isteyen kadınlar için alternatif gelir getirici fırsatlar da dahil olmak üzere çıkış programları sağlamalıdır;
  - e) İnsan ticareti ve fuhuş sömürüsü mağduru kadınların her türlü sorumluluktan muaf tutulmalarını ve savcılık makamlarıyla işbirliği yapma kabiliyetlerine veya istekliliklerine bakılmaksızın tanık koruma programlarına ve geçici ikamet izinlerine erişimlerinin sağlanmasını temin etmelidir;
  - f) Hem kentsel hem de kırsal alanlarda insan ticareti mağdurları için sığınma evlerinin sayısını önemli ölçüde artırmalı ve insan ticareti mağduru kadın ve kız çocuklarına ücretsiz hukuki yardım, yeterli tıbbi bakım, psikososyal danışmanlık, mali destek, eğitim, mesleki eğitim ve gelir getirici fırsatlara erişim sağlamalıdır;
  - g) Sığınma evleri işleten ve mağdurlara destek hizmetleri sunan sivil toplum kuruluşlarına yeterli finansman sağlamak.

Siyasi ve kamusal yaşama eşit katılım

37. Komite endişe ile not etmektedir:

- a) Başta Kürt kadınlar, lezbiyen, biseksüel, trans ve interseks kadınlar ve engelli kadınlar olmak üzere kadınların karşılaştığı, ayrımcı toplumsal cinsiyet kalıp yargıları da dâhil olmak üzere, siyasi ve kamusal hayata katılımın önündeki yapısal engellerin devam etmesi;
- b) 17 bakandan sadece 1'inin kadın olması ve 2018'deki parlamento seçimlerinde sadece 104 kadın adayın seçilerek milletvekillerinin yüzde 17,4'üne tekabül etmesi;
- c) Taraf Devletin kamu hizmetlerinde ve dış hizmetlerinde karar alma pozisyonlarında kadınların düşük oranda temsil edilmesi;
- d) Siyasi söylemde kadınları hedef alan nefret söylemi ve tacizin yaygınlığı ve bu durumun kadınların siyasi ve kamusal hayata katılımını engellemesi;
- e) Taraf Devlet'teki ayrımcı yasa ve yönetmeliklerin zihinsel veya psikososyal engelli kadınları haklarından mahrum bırakma etkisine sahip olması.

38. Komite, siyasi ve kamusal yaşamda kadınlara ilişkin 23 (1997) sayılı genel tavsiyesini ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin 5.5 sayılı hedefini hatırlatarak, taraf Devlete aşağıdaki tavsiyelerde bulunur

- a) Sözleşme'nin 4 (1) maddesi ve Komite'nin geçici özel önlemlere ilişkin 25 (2004) sayılı genel tavsiyesi doğrultusunda, kadınların, özellikle de etnik azınlıklara mensup kadınların ve engelli kadınların Büyük Millet Meclisi'nde, il ve belediye yasama organlarında, Hükümette, kamu hizmetinde ve dış hizmetlerde, özellikle de karar alma düzeylerinde eşit temsilini sağlamak için yasal kotalar ve cinsiyet eşitliği sistemi gibi geçici özel önlemler kabul etmelidir;
- b) Siyasi liderlik ve kampanya yürütme becerileri konusunda kapasite geliştirme ve kadın adayların kampanya finansmanına erişimini sağlamak;
- c) Kadınların siyasi ve kamusal hayata erkeklerle eşit bir şekilde tam, eşit, özgür ve demokratik katılımının sürdürülebilir kalkınma ve Sözleşmenin tam olarak uygulanması için temel bir koşul olduğu konusunda siyasi liderler ve genel kamuoyu arasında farkındalık yaratmak;

-
- d) Raporlama ve izleme mekanizmalarını güçlendirmek, tüm siyasi partilerden toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik edecek ve tacizle mücadele edecek politikalar geliştirmelerini talep etmek ve sosyal medya şirketlerini kullanıcı tarafından oluşturulan ayrımcı içerikten sorumlu tutmak da dahil olmak üzere, çevrimiçi de dahil olmak üzere siyasi ve kamusal söylemde kadın siyasetçilere, kadın insan hakları savunucularına ve kadın adaylara yönelik nefret söylemini önleyecek mekanizmaları güçlendirmek ve bu kişilere yönelik taciz ve tehditleri önlemek;
  - e) Zihinsel veya psikososyal engelli kadınlar ile daimi ikametgah adresi olmayan kadınların seçme ve seçilme haklarını kullanmalarını engelleyen ayrımcı hükümlerin yürürlükten kaldırılması.

Kadın insan hakları savunucuları ve gazeteciler

39. Komite, düşünce, ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüğü haklarının Anayasa ile güvence altına alındığına dair taraf Devlet tarafından sağlanan bilgileri dikkate almaktadır. Ancak, Ceza Kanunu'nun 314. maddesinin ve Terörle Mücadele Kanunu'nun silahlı örgüt liderleri ve üyeleriyle ilgili 7. maddesinin kadın insan hakları savunucularını mahkum etmek ve uzun hapis cezalarına çarptırmak için uygulanmasından endişe duymaktadır. Ayrıca, lezbiyen, biseksüel, transseksüel ve interseks kadınların haklarını savunanlar ve kadın gazeteciler de dahil olmak üzere kadın insan hakları savunucuları ve aktivistlerinin sıklıkla tutuklanma, fiziksel saldırı, tehdit, gözdağı, taciz ve mal varlıklarının dondurulmasına maruz kalmalarından endişe duymaktadır. Ayrıca, sivil toplum örgütlerinin "hukuka ve ahlaka aykırı hareket ettikleri" iddiasıyla şiddet, taciz ve yasal baskıya maruz kaldıklarını gösteren raporları da endişeyle not eder.

Uyruk

41. Komite, taraf Devletin, geçici koruma altındaki 3,7 milyon Suriyeli ve uluslararası koruma altındaki 320.000'den fazla mülteci ve sığınmacı ile dünyanın en büyük mülteci nüfusuna ev sahipliği yapmasını, çoğunluğu kadın ve kız çocuklarının doğum kaydı haklarını garanti altına almasını ve yabancı kadınların çocuklarına vatandaşlıklarını vermelerini sağlamasını memnuniyetle karşılamaktadır. Bununla birlikte, Komite aşağıdaki hususları kaygıyla not etmektedir:

- a) Vatansızlığın azaltılması için alınan tedbirlere ilişkin bilgi eksikliği;
- b) Kadınlar da dahil olmak üzere Türk vatandaşlarının Interpol Kırmızı Bülten listesine alındığına ve yurt dışına seyahat ederken Türkiye'ye geri gönderilmeleri için pasaportlarının iptal edildiğine dair raporlar.

42. Komite, kadınların mülteci statüsü, sığınma, vatandaşlık ve vatansızlığının toplumsal cinsiyetle ilgili boyutlarına ilişkin 32 (2014) sayılı genel tavsiyesini hatırlatarak, taraf Devlete aşağıdaki tavsiyelerde bulunmaktadır

- a) Vatansız kadınlar ve kız çocukları hakkında yaş, etnik köken ve engellilik durumlarına göre ayrıştırılmış veriler toplamasını ve bu verileri bir sonraki periyodik raporunda sunmasını tavsiye etmektedir;
- b) Bir Türk pasaportunun iptal edilebileceği veya geri alınabileceği tüm durumlarda, ilgili vatandaşın bu karara mahkemede itiraz edebilmesi için söz konusu iptalin önceden bildirilmesini sağlamalıdır;
- c) 1961 tarihli Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin Sözleşme'nin onaylanması.

Eğitim

43. Komite, 2002 yılında yüzde 45 olan kız çocuklarının ortaöğretime kayıt oranının 2021 yılında yüzde 87'ye yükselmesini memnuniyetle karşılamaktadır. Komite ayrıca, cinsel sağlık ve üreme sağlığı ve hakları eğitiminin okul müfredatına dâhil edilmesini ve hamile ergen kızların çevrimiçi

---

veya yüz yüze mesleki eğitime erişiminin sağlanmasını memnuniyetle karşılamaktadır. Bununla birlikte Komite aşağıdaki hususları kaygıyla not etmektedir:

- a) Eğitimin kız ve erkek çocuklar için sadece 12 yaşına kadar zorunlu olması;
- b) Yoksulluk ve dil engelleri nedeniyle taraf Devlet'in güneydoğu bölgesinin bazı kesimlerinde okuma yazma bilmeyenlerin oranının yüksek olması;
- c) Kadınlar ve kız çocukları arasında okula kayıt oranlarının erkekler ve erkek çocuklarına kıyasla daha düşük olması;
- d) Kısmen çocuk yaşta evlilikler nedeniyle kız çocukları arasında erken hamilelik ve okulu terk oranlarının nispeten yüksek olması;
- e) Okul kitaplarında kadınların geleneksel rollerine yapılan vurgu da dahil olmak üzere, eğitim sisteminde süregelen ayrımcı toplumsal cinsiyet kalıpları;
- f) Toplumsal cinsiyetin sosyal ilişkilerini ve ataerkil tutumların ve ayrımcı kalıp yargıların kadınların ve kız çocuklarının cinselliği üzerindeki etkisini ele alan cinsellik eğitiminin eksikliği;
- g) Okul ortamlarında kız çocuklarına ve kadınlara yönelik taciz, fiziksel ceza ve zorbalık ve bu tür vakalarda şikayet ve soruşturma sayısı ile verilen cezalara ilişkin sınırlı bilgi.

44. Komite, kız çocuklarının ve kadınların eğitim hakkına ilişkin 36 (2017) sayılı genel tavsiyesi ışığında ve önceki tavsiyelerini hatırlatarak (CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 44), taraf Devlete, kız çocuklarının güçlenmelerinin temeli olarak her düzeyde eğitimin önemini teşvik etmesini ve

- a) Zorunlu eğitim yaşının kız ve erkek çocuklar için 16'ya yükseltilmesi;
- b) Yoksulluk içinde yaşayan kız çocukları, kırsal kesimde yaşayan kız çocukları, Kürt kız çocukları, hamile kadınlar ve genç anneler, engelli kadınlar ve kız çocukları ile mülteci ve sığınmacı kadınlar ve kız çocukları başta olmak üzere kadınlar ve kız çocukları arasındaki yüksek okuma yazma bilmeme oranını, kız çocuklarının orta ve yüksek öğretime kayıt, devam ve tamamlama oranlarını artırmak için zamana bağlı hedefleri olan kotalar gibi geçici özel tedbirler yoluyla azaltmalıdır;
- c) Kadınların ve kız çocuklarının eğitimin her kademesine ve özellikle bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik ile bilgi ve iletişim teknolojisi dâhil olmak üzere geleneksel olmayan çalışma alanlarına kaydolmalarını teşvik etmek için mali teşvikler ve burslar dâhil olmak üzere geçici özel tedbirleri sürdürmeli ve geliştirmelidir;
- d) Özellikle yoksulluk içinde yaşayan kız çocukları ve kadınlar, kırsal kesimdeki kız çocukları ve kadınlar, hamile kız çocukları ve kadınlar ve ergenlik çağındaki anneler açısından, ebeveynler, toplum liderleri ve kız çocukları ve kadınlar arasında eğitimin kişisel gelişimleri ve kariyer beklentileri açısından önemi konusunda farkındalık yaratılması da dahil olmak üzere, kız çocuklarının ve kadınların okula kaydolmalarının, devam etmelerinin ve okulda kalmalarının ve okulu bırakmaları halinde özellikle ortaöğretim ve yükseköğretim düzeylerinde yeniden entegrasyonlarının teşvik edilmesi;
- e) Kadınların ve kız çocuklarının toplumdaki rollerine ilişkin ayrımcı kalıp yargıları ortadan kaldırmak ve eğitim ortamlarında toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını pekiştirmemeleri için öğretmenleri duyarlı hale getirmek;
- f) Erken gebeliği ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonları önlemeye yönelik sorumlu cinsel davranışları teşvik etmek, ayrımcı kalıp yargıları ele almak ve eğitim sisteminin her seviyesindeki öğretmenlere kadınların ve kız çocuklarının cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakları konusunda sistematik eğitim sağlamak için insani yardım ortamları da dahil olmak üzere tüm okul müfredatlarına cinsel sağlık ve üreme sağlığı ve hakları konusunda toplumsal cinsiyete duyarlı, yaşa uygun ve erişilebilir eğitim dahil edilmelidir;
- g) İnsani yardım ortamlarında okullara güvenli ulaşım da dahil olmak üzere kadınlara ve kız çocuklarına yönelik ayrımcılık, taciz ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetten arındırılmış

---

güvenli ve kapsayıcı eğitim ortamları sağlamak için ulusal bir zorbalıkla mücadele politikası geliştirmeli ve eğitim kurumlarında kız çocuklarına ve kadınlara karşı işlenen tüm taciz ve şiddet vakalarını soruşturmalı, kovuşturmalı ve yeterli şekilde cezalandırmalıdır.

İstihdam

45. Komite, Dünya Ekonomik Forumu Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu'na (2021) göre, taraf Devlet'in kadınların ekonomiye katılımı ve fırsat eşitliği açısından 156 ülke arasında 140. sırada yer aldığını kaygıyla not etmektedir. Komite ayrıca aşağıdaki hususları da kaygıyla not etmektedir:

- a) Kadınların ücretsiz ev ve bakım işlerindeki geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri ve COVID-19 salgını sırasında sözleşmelerin askıya alınması nedeniyle kadınlar arasında işgücüne katılım oranının düşük olması (2021'de yüzde 33,3);
- b) İşgücü piyasasında, özellikle kırsal ve uzak bölgelerde yatay ve dikey ayrışma;
- c) Cinsiyete dayalı ücret farkının devam etmesi;
- d) Engelli kadınlar arasındaki yüksek işsizlik oranı;
- e) Özellikle genç kadınlar ve lezbiyen, biseksüel, transseksüel ve interseks kadınlar olmak üzere işyerinde cinsel tacize yönelik tedbirlerin eksikliği ve cinsel taciz vakalarında soruşturma sayısının düşük olması.

46. Komite, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin tüm kadınlar ve erkekler için tam ve üretken istihdama ve insana yakışır işe ulaşılmasına ilişkin 8.5 numaralı hedefi doğrultusunda ve önceki tavsiyelerini hatırlatarak (CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 46), taraf Devlete aşağıdaki tavsiyelerde bulunur

- a) Başta mülteci kadınlar ve marjinal gruplardan kadınlar olmak üzere kadınların kayıtlı istihdama erişimini teşvik etmek için geçici özel önlemler alarak kadınlar arasındaki yüksek işsizlik oranını ele almalı ve kayıt dışı istihdamdaki kadınların sosyal koruma programları kapsamına alınmasını sağlamalıdır;
- b) Yatay ve dikey mesleki ayrımı ortadan kaldırmaya ve kadınların kayıtlı istihdama erişimini artırmaya yönelik çabaları güçlendirmek, kadınları ve kız çocuklarını özellikle bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik, bilgi ve iletişim teknolojisi ve yapay zeka alanlarında geleneksel olmayan kariyer yollarını seçmeye teşvik etmek ve yeterli ve erişilebilir çocuk bakım olanaklarının desteğiyle kadınların yarı zamanlı çalışmadan tam zamanlı çalışmaya geçişine öncelik vermek;
- c) Cinsiyete dayalı ücret farkını daraltmak ve nihayetinde kapatmak için eşit değerde işe eşit ücret ilkesini etkin bir şekilde uygulamak: (i) düzenli iş teftişleri yapmak; (ii) cinsiyet ayrımı gözetmeyen analitik iş sınıflandırma ve değerlendirme yöntemleri uygulamak; (iii) düzenli ücret anketleri yapmak; ve (iv) işverenleri, cinsiyete dayalı ücret farkının nedenlerini daha iyi anlamak ve uygun iyileştirici önlemleri almak amacıyla cinsiyete dayalı ücret farkı verilerini içeren bir anlatı yayınlamaya teşvik etmek;
- d) Engelli kadınların kamu ve özel sektör istihdamına dahil edilmelerini teşvik etmek için istihdama ve erişilebilir ulaşım erişimlerinin sağlanması;
- e) İş Kanunu ve Ceza Kanunu'nu işyerinde cinsel tacizi açıkça suç haline getirecek şekilde değiştirmeli ve işyerinde cinsel taciz mağdurlarının etkili, bağımsız ve gizli şikayet prosedürlerine erişimini ve tüm şikayetlerin etkili bir şekilde soruşturulmasını, failerin kovuşturulmasını ve yeterli şekilde cezalandırılmasını ve mağdurların misillemeye karşı korunmasını sağlamalıdır;
- f) Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 2000 tarihli Anneliğin Korunması Sözleşmesini (No. 183), 2011 tarihli Ev İşçileri Sözleşmesini (No. 189) ve 2019 tarihli Şiddet ve Taciz Sözleşmesini (No. 190) onaylamak.

Sağlık

47. Komite endişelerini yinelemektedir:

- a) Modern doğum kontrol yöntemleri de dahil olmak üzere cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine erişimin, özellikle etnik azınlıklara mensup kadınlar ve kırsal kesimdeki kadınlar için çok sınırlı olması ve bunun da önemli sayıda erken ve istenmeyen gebeliklere yol açması;
- b) Ücretsiz kontraseptif politikasının ve kürtajla ilgili yasal çerçevenin Hükümetin üst düzey temsilcileri tarafından saldırı altında olması ve gebeliğin onuncu haftasına kadar gebeliğin sonlandırılmasının yasal olmasına rağmen çok sayıda devlet hastanesinin kürtaj yapmayı reddetmesi, bunun da birçok kadını pahalı özel kliniklere veya güvenli olmayan kürtaja başvurmak zorunda bırakması.

48. Komite, kadın ve sağlıkla ilgili 24 (1999) sayılı genel tavsiyesini hatırlatarak, taraf Devlete yönelik daha önceki tavsiyelerini (CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 48) yineler:

- a) Taraf Devletin tüm bölgelerinde kadınların cinsel ve üreme tercihlerine, özerkliklerine, mahremiyetlerine, gizliliklerine ve bilgilendirilmiş rızalarına tam saygı gösterilerek, etnik azınlıklara mensup kadınlar ve kırsal kesimdeki kadınlar ve kız çocukları da dahil olmak üzere tüm kadınlar ve kız çocukları için modern ve acil kontraseptifler de dahil olmak üzere yeterli cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine ve bilgilerine uygun fiyatlı erişimin sağlanması;
- b) Kadınların güvenli kürtaj ve modern doğum kontrol yöntemlerine erişim hakkını desteklemek, hastaneleri denetlemek ve onuncu haftaya kadar olan gebelikleri sonlandırma konusundaki yasal yükümlülüklerine uymalarını sağlamak, kürtajın en azından tecavüz, ensest, hamile kadının yaşamına veya sağlığına yönelik tehditler ve fetüsün ciddi şekilde bozulması durumlarında yasal olmasını sağlamak ve diğer tüm durumlarda suç olmaktan çıkarmak.

Ekonomik güçlendirme

49. Komite, Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023) da dahil olmak üzere taraf Devlet tarafından başlatılan çeşitli ekonomik güçlendirme programlarını takdirle not etmektedir. Bununla birlikte, engelli kadınlar ve engelli aile üyelerine bakan kadınlar ile kırsal kesimdeki, göçmen ve mülteci kadınlar arasında gıda güvensizliği de dahil olmak üzere yoksulluk ve yoksunluk durumlarını endişeyle not eder.

50. Komite, Taraf Devlet'e, diğerlerinin yanı sıra, engelli kadınları, engelli aile üyelerine bakan kadınları ve kırsal kesimde yaşayan, göçmen ve mülteci kadınları hedef alan, girişimcilik girişimlerine erişimlerini ve gerekli mesleki becerileri edinme fırsatlarını genişleten bir yoksullukla mücadele stratejisi benimsemesini ve uygulamasını tavsiye eder.

Kırsal kesim kadınları

51. Komite, kırsal alanlarda 862 yeni kadın kooperatifinin kurulmasını sağlayan Kooperatifler Yoluyla Kadının Güçlendirilmesi Projesi'nin (2022) başlatılması da dahil olmak üzere, taraf Devlet'in kırsal kesimdeki kadınların temel hizmetlere ve sosyal yardımlara erişimini iyileştirme çabalarını not etmektedir. Bununla birlikte, kırsal kesimdeki kadınların ve kız çocuklarının eğitim, istihdam ve sağlık hizmetlerine sınırlı erişiminden endişe duymaya devam etmektedir. Ayrıca, kırsal kesimdeki kadınların karar alma ve liderlik pozisyonlarında yeterince temsil edilmediğini endişeyle not eder.

---

52. Komite, kırsal kesimdeki kadınların haklarına ilişkin 34 (2016) sayılı genel tavsiyesini hatırlatarak, taraf Devlete kırsal kesimdeki kadınların ve kız çocuklarının eğitime, kayıtlı istihdama, teminatsız düşük faizli kredilere ve toprak mülkiyeti ve kullanımına erişimlerini artırarak yoksullukla mücadele etmesini tavsiye etmektedir. Ayrıca, taraf Devletin kırsal kesimdeki kadınların karar alma süreçlerine eşit katılımını teşvik etmesini tavsiye etmektedir.

Kürt kadınları

53. Komite, etnik ve dilsel kimliklerine dayalı olarak Kürt kadın ve kız çocuklarına yönelik ayrımcılığın kesişen biçimleri, toplumda marjinalleştirilmeleri ve insan haklarından sınırlı yararlanmaları konusunda kaygı duymaya devam etmektedir.

54. Komite önceki tavsiyelerini yineler (CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 13) ve taraf Devlete Kürt kadın ve kız çocuklarına yönelik kesişen ayrımcılık biçimlerini ele alması ve Sözleşme kapsamındaki insan haklarından tam olarak yararlanabilmelerini sağlaması çağrısında bulunur.

Evlilik ve aile ilişkileri

55. Komite, 2018 yılında taslağı hazırlanan ve 2020 yılında revize edilen Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerin Önlenmesine İlişkin Ulusal Strateji ve Eylem Planının henüz resmi olarak onaylanmadığını not etmektedir. Ayrıca, On Birinci Kalkınma Planı'nın, 2022 yıllık Cumhurbaşkanlığı programının ve kadınların güçlendirilmesi ve kadına yönelik şiddetle mücadele ulusal eylem planlarının erken yaşta ve zorla evliliklerle mücadele için tedbirler öngördüğünü de not etmektedir. Komite ayrıca, taraf Devletin erken yaşta ve zorla evliliklerle mücadele konusunda il eylem planlarının geliştirilmesini teşvik ettiğini, ancak bu eylem planlarının her zaman yeterince finanse edilmediğini ve izlenmediğini not etmektedir. Komite, Medeni Kanun uyarınca yasal evlilik yaşının 18 olmasına rağmen, ebeveynlerin onayıyla 17 yaşında ve istisnai durumlarda bir hakim onayıyla 16 yaşında evliliklere istisnai olarak izin verildiğini endişeyle not etmektedir. Komite ayrıca şu hususları kaygıyla not etmektedir:

- a) Anayasa Mahkemesi'nin, öncesinde resmi nikah bulunmayan dini nikahı suç olmaktan çıkaran 2015 tarihli kararı, çok eşli ve çocuk yaşta evliliklerin sayısında artışa neden olabilir ve kayıt dışı dini evliliklerin kadınları medeni hukuk kapsamındaki ekonomik korumalardan mahrum bırakması nedeniyle kadınlar için önemli bir risk teşkil edebilir;
- b) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 2013 yılında taraf Devletin evli kadınların kendi soyadlarını kullanmalarına izin vermesine hükmeden kararına rağmen, Medeni Kanun'un 187. maddesi yürürlükte kalmaya devam etmektedir ve evli kadınların kendi soyadlarını kullanma haklarını güvence altına almak için mahkeme yoluna başvurmaları gerekmektedir;
- c) Medeni Kanun'un 183. Maddesi, daha önce soyadını kocasının soyadı olarak değiştirmiş olan kadınların boşandıktan sonra soyadlarını kızlık soyadları olarak değiştirmelerini gerektirmektedir.

56. Komite, taraf Devlet'e erken yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesine ilişkin ulusal strateji ve eylem planının kabul edilmesi için net bir zaman çerçevesi belirlemesini tavsiye etmektedir. Daha önceki tavsiyelerini hatırlatarak (CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 54), Komite ayrıca taraf Devlete aşağıdaki tavsiyelerde bulunmaktadır:

- a) Çocuk yaşta evliliği yasaklayan ve asgari evlenme yaşını kadın ve erkekler için 18 olarak belirleyen mevzuatı kabul etmeli ve kayıt dışı dini evlilikler de dahil olmak üzere çok eşli ve çocuk yaşta evlilikleri ortadan kaldırmak için gerekli tüm önlemleri almaya devam etmeli ve tüm evliliklerin resmi kayıt altına alınmasını zorunlu kılmalıdır;
- b) Medeni Kanun'un 187. maddesini, Sözleşme'nin 16. maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararı doğrultusunda, kadınların evlendikten sonra kendi soyadlarını

---

korumalarına ve istedikleri takdirde soyadlarını çocuklarına aktarmalarına izin verecek şekilde değiştirmelidir;

- c) Medeni Kanun'un 183. maddesinde değişiklik yapılarak, daha önce soyadını kocasının soyadı olarak değiştirmiş olan kadınların boşandıktan sonra isterlerse bu soyadlarını korumalarına izin verilmesi, bunun yerine soyadlarını kızlık soyadları ile değiştirmelerinin zorunlu tutulması.

57. Komite, Adalet Bakanlığı'nın 2018 yılında, özellikle boşanmadan önce sınırlı bir süre evli kalan çiftler için "süresiz nafaka" alternatiflerini belirleme niyetini açıkladığını not etmektedir. Komite ayrıca, 2019 yılında taraf Devlet mahkemeleri tarafından hükmedilen ortalama yoksulluk nafakasının 370 Türk lirası olduğunu, yoksulluk sınırının ise Ekim 2019'da 2.058 Türk lirası olduğunu ve sadece kadınların nafaka ödemesi almasının gerekçesinin geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyete dayalı ücret farkı ve kadınların işgücü piyasasına sınırlı erişimi nedeniyle ekonomik olarak eşlerine bağımlı olmalarına bağlandığını tespit eden araştırmayı da not etmektedir. Ayrıca Komite, nafaka ödemelerinin evlilik süresine göre sınırlandırılmasının aile içi şiddet mağduru kadınları şiddet içeren ilişkide kalmaya zorlayacağını belirtmektedir.

58. Komite, taraf Devlet'e, Komite'nin evliliğin, aile ilişkilerinin ve bunların sona ermesinin ekonomik sonuçları hakkındaki 29 (2013) sayılı genel tavsiyesi doğrultusunda, nafaka yükümlülüklerinin sıkı bir şekilde uygulanmasını sağlamasını tavsiye etmektedir.

Yaygınlaştırma

59. Komite, taraf Devletten, bu sonuç gözlemlerinin tam olarak uygulanmasını sağlamak için, taraf Devletin resmi dillerinde, her düzeydeki (ulusal, bölgesel ve yerel) ilgili Devlet kurumlarına, özellikle de Hükümete, Büyük Millet Meclisine ve yargıya zamanında dağıtılmasını sağlamasını talep etmektedir.

Teknik yardım

60. Komite, taraf Devlet'in Sözleşme'nin uygulanmasını kalkınma çabalarıyla ilişkilendirmesini ve bu konuda bölgesel veya uluslararası teknik yardımdan yararlanmasını tavsiye eder.

Diğer sözleşmelerin onaylanması

61. Komite, taraf Devlet'in dokuz temel uluslararası insan hakları belgesine bağlı kalmasının, kadınların insan hakları ve temel özgürlüklerinden yaşamın her alanında daha fazla yararlanmalarını sağlayacağını belirtmektedir. Komite bu nedenle taraf Devleti, Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme'yi onaylamaya teşvik eder.

Sonuç gözlemlerinin takibi

62. Komite, taraf Devletten, iki yıl içinde, yukarıdaki 31 (a), 38 (a) ve 40 (a) paragraflarında yer alan tavsiyelerin uygulanması için atılan adımlar hakkında yazılı bilgi vermesini talep etmektedir.

Bir sonraki raporun hazırlanması

63. Komite, taraf Devleti Temmuz 2026'da sunulması gereken dokuzuncu periyodik raporunu sunmaya davet etmektedir. Rapor zamanında sunulmalı ve sunulduğu tarihe kadarki tüm dönemi kapsamalıdır.

64. Komite, taraf Devletten, ortak bir temel belge ve sözleşmeye özgü belgeler hakkındaki kılavuz ilkeler de dahil olmak üzere, uluslararası insan hakları sözleşmeleri kapsamında raporlamaya ilişkin uyumlaştırılmış kılavuz ilkeleri izlemesini talep eder (HRI/GEN/2/Rev.6, bölüm I).